

مفهوم‌شناسی امامت

تألیف

اصغر غلامر

سرشناسه:	غلامی، اصغر، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	مفهوم شناسی امامت / اصغر غلامی
مشخصات نشر:	مشهد: ولایت، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۲۷۸ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۴۴-۶-۴
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۲۶۱] - ۲۷۱؛ همچنین بصورت زیرنویس.
موضوع:	امامت
موضوع:	Imamate
موضوع:	امامت - احادیث
موضوع:	Imamate - Hadiths
موضوع:	امامت - جنبه های قرآنی
موضوع:	Imamate - Qur'anic teaching
رده بندی کنگ:	BP۲۲۳/غ۸ م۷ ۱۳۹۶
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۴۵
شماره کتابشناسی ملی:	۴۹۷۷۶۳۰

انتشارات ولایت

مفهوم شناسی امامت

مؤلف: اصغر غلامی

ناشر: انتشارات ولایت

گرافیک: علی کسرائیان

امور فنی و چاپ: چاپخانه دقت

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱،۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۴۴-۶-۴

بها: ۲۵،۰۰۰ تومان

نشانی: مشهد، بازار بزرگ، انتشارات ولایت. تلفن: ۰۹۱۵۱۵۷۶۰۰۳

مراکز پخش:

• تهران: خیابان شریعتی، رویروی ملک، خیابان شبستری، خیابان ادیبی، پلاک ۲۶، انتشارات نبأ، تلفن:

۰۲۱-۷۵۵۰۴۶۸۳

• قم: خیابان معلم، انتشارات دارالتفسیر، تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۴۲۱۲

• مشهد: چهارراه شهدا، نبش پاساژ گنجینه، انتشارات نورالکتاب، تلفن: ۰۵۱-۳۲۲۲۳۱۳۰

فهرست مطالب

درآمد	۱۳
مقاله اول: جلد ولایت الهی در ولایت ائمه علیهم السلام / ۲۱	
مقدمه	۲۳
ولایت خداوند	۲۴
معرفت لازمه تسلیم در برابر ولایت خدا	۲۵
صنع خدا بودن معرفت خدا	۲۶
معرفت متناسب به انسان	۲۸
نقش امامان علیهم السلام در معرفت خدای تعالی	۳۰
اعمال ولایت الهی	۳۲
وجوب طاعت امامان علیهم السلام	۳۲
مقارنت طاعت برگزیدگان الهی با طاعت خدا	۳۶
اقرار به ولایت برگزیدگان خدا، شرط حداقلی ایمان	۳۷
عدم ترخیص در نزاع و اختلاف	۳۸
انحصار طریق عبودیت در ولایت	۳۹
اعتقاد به ولایت شرط قبولی طاعت	۴۲
مشروط بودن هدایت به پذیرش ولایت	۴۴
معرفت امام	۴۵

۴۷	حق معرفت امام
۴۹	امامت الهی
مقاله دوم: بررسی معنای امامت در پرتو آیه امامت حضرت ابراهیم (ع)	
۵۳	طرح مسئله
۵۴	امام در لغت
۵۶	معنای امام در قرآن
۵۹	مفهوم امام در آیه امامت حضرت ابراهیم (ع)
۶۰	امامت در روایات اهل بیت (ع)
۶۳	امامت، عهدی از سوی خداوند
۶۷	امامت افضل از نبوت و رسالت
۶۹	نظر اهل سنت در معنای امام
۷۲	پاسخ به سخنان اهل سنت
۷۲	نبی و رسول در لغت و استعمال قرآنی
۷۷	پاسخ به دلائل فخر رازی
۷۸	جعل امامت در ظرف نبوت و رسالت
۸۱	ابتلائات حضرت ابراهیم (ع)
۸۶	آراء برخی از علما در مفهوم امامت
۹۳	نظریه امامت تکوینی
۹۳	نظر علامه طباطبائی (ع)
۹۹	نظر استاد جوادی آملی
۱۰۵	نتیجه

مقاله سوم: بررسی معنای امامت الهی در پرتو آیه ملک عظیم / ۱۰۷

۱۰۹	طرح مسئله
۱۱۰	ملک در لغت
۱۱۱	ملک در اصطلاح قرآنی

۱۱۳	 حقیقت مالکیت
۱۱۵	 معنای ملک عظیم در روایات
۱۱۹	 معنای ملک عظیم از نظر مفسران
۱۲۱	 تقاسیر اهل سنت
۱۲۱	 اعتراف به معنای صحیح
۱۲۳	 استنکاف از معنای صحیح
۱۲۴	 بررسی تناسیر مختلف از ملک عظیم
۱۲۴	 نبوت
۱۲۵	 الف) معنای نبوت در لغت
۱۲۶	 ب) نبی در روایات - شریعه
۱۲۷	 ج) تفاوت نبوت و سلطنت در نظر قرآنی
۱۲۸	 د) فرض الطاعه، بزرگترین منزلت نزد خداوند
۱۲۹	 سلطنت داود و سلیمان
۱۳۶	 کثرت ازواج
۱۳۷	 نسبت ولایت تکوینی با ملک عظیم
۱۳۷	 ولایت کلیه
۱۳۹	 نبوت رشحه‌ای از ولایت
۱۴۰	 مالکیت امام بر حکم و قضاء
۱۴۰	 ملک عظیم شامل ملک مادیات و ملک معنوی
۱۴۲	 ملک آخرت
۱۴۵	 تحکیم معنا در پرتو آیات قبل
۱۵۲	 حسادت، خاستگاه مقابله با مقام امامت و ولایت
۱۵۳	 حسادت در بنی اسرائیل
۱۵۵	 حسادت در قریش

مقدمه	۱۶۱
ولی در لغت	۱۶۲
ولی در قرآن	۱۶۵
مصدق حقیقی ولی	۱۶۵
تفویض ولایت	۱۶۷
معنای ولایت در احادیث	۱۶۹
معنای ولایت در عرف جامعه معاصر با زمان نزول آیه	۱۷۴
بیان علی دایمیه ولایت	۱۷۶
نتیجه	۱۸۵
مقاله پنجم: بررسی معنای ولایت در پرتو حدیث و خطابه غدیر/ ۱۸۷	
مقدمه	۱۸۹
معنای ولایت در حدیث غدیر	۱۹۰
مولی در لغت	۱۹۰
مولی در قرآن کریم	۱۹۱
مولویت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله	۱۹۳
فرض الطاعه در حدیث غدیر از نظر امامان اهل بیت علیهم السلام	۱۹۷
معنای «مولی» در اشعار ادبا و شاعران عرب معاصر با غدیر	۲۰۱
مفهوم «مولی» از نظر علما و بزرگان شیعه	۲۰۳
امامت الهی در پرتو خطبه غدیر	۲۰۹
رسالت رسول اکرم صلی الله علیه و آله ؛ تذکره ولایت الهی	۲۰۹
ولایت؛ فریضه الهی	۲۱۰
ولایت اولیای الهی عهدی از سوی خدا	۲۱۲
اطاعت از برگزیدگان الهی؛ کمال دین	۲۱۳
تسلیم در مقابل ولایت الهی، دین مورد رضایت خداوند	۲۱۳
اسلام، دین همه پیامبران	۲۱۸

۲۲۰	ولایت؛ خلافت؛ امامت و فرض الطاعه حاکی از یک معنا
۲۲۲	اشاره به حق امر و نهی و امارت
۲۲۳	الزام به تبعیت با اخذ بیعت
۲۲۵	جمع‌بندی
مقاله ششم: بررسی معنای امامت در پرتو حدیث منزلت / ۲۲۷	
۲۲۹	نصوص - حدیث منزلت
۲۳۲	منزلت نای بارون نسبت به موسی
۲۳۲	خلافت
۲۳۵	معنای خلیفه
۲۳۶	خلیفه در روایات اهل بیت (علیهم‌السلام)
۲۳۸	خلافة الله
۲۴۰	پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، خلیفه خدا
۲۴۲	خلیفه خدا بودن خلیفه پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)
۲۴۴	وزارت
۲۴۴	شراکت در امر
۲۴۸	دلالت حدیث منزلت بر مقام فرض الطاعه از نظر علما
۲۴۸	دلالت حدیث منزلت بر معنای امامت
۲۵۴	دلالت حدیث منزلت بر لازمه امامت
۲۵۶	جمع‌بندی
۲۵۹	فهرست منابع

درآمد

امامت یکی از آموزه‌های اساسی اسلام به شمار می‌رود. براساس تعالیم اسلام، امامت الهی مقام و منزلتی بسیار بلند است که از سوی خداوند متعال به برخی از انبیاء و بندگان برگزیده خدا، عطا می‌شود. از نظر شیعه، امامت، پیوندی ناگسستنی با توحید دارد. بدین بیان که انسان با معرفت بخشی خداوند و به فطرت خداشناس خویش می‌یابد که آفریننده و قیومی دارد و عبدش مملوک است. نیز به نور عقل می‌یابد که بنده در برابر آفریدگار خویش شأنی جز بندگی، اطاعت محض ندارد و در مقابل نباید از احدی غیر مالک خویش یا کسی که مالکش تعیین کرده فرمان برد. به این ترتیب «توحید در ولایت» تحقق می‌یابد.

مولا برای اعمال مولویت بر بندگان هم می‌تواند به عزت و مستقیم با بندگان ارتباط برقرار سازد و خود به آنان امر و نهی کند و هم می‌تواند برخی از بندگان خود را برای امر و نهی به سایر بندگان منصوب کند. بنابراین جعل امامت از سوی خداوند در حقیقت طریقی برای اعمال ولایت الهی است و پذیرش ولایت الهی و تسلیم در برابر امام منصوب از سوی خداوند عین توحید و انکار آن نپذیرفتن توحید و ولایت خداوند است. در نتیجه شناخت مقام امامت الهی اهمیت بسیاری دارد و داشتن درک صحیحی از این مقام وابسته به آگاهی از مفهوم درست آن است.

در دین مقدس اسلام و در میان مسائل مختلف اسلامی، بحث «امامت» از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است. در قرآن کریم آیات فراوانی به مسئله امامت اختصاص یافته و روایات وارد شده در این زمینه خارج از حد شمارش است. براساس تعالیم قرآن،

خداوند از هنگامی که آدم علیه السلام را آفرید، او را خلیفه خود قرار داد و سایر آفریدگان را به سجده و خضوع در برابر او خواند و از همان ابتدای آفرینش اهمیت تسلیم در برابر خلیفه الهی و پیوند آن با توحید را آشکار ساخت.

پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله نیز از همان آغاز تبلیغ رسالت خویش، مسئله امامت و خلافت پس از خود را مطرح کرد و امامان اهل بیت علیهم السلام نیز با تبیین مقام امامت، همواره جایگاه رفیع بحث امامت را متذکر شده‌اند.

این مسئله همواره در تمام قرون و اعصار با حساسیت ویژه‌ای در میان مسلمانان - به‌ویژه شیعیان - سرگیری شده و متأسفانه خون‌های فراوانی بر سر این بحث ریخته شده، به‌طوری که شهرمانی مدعی است:

در تاریخ اسلام برای هیچ مسئله‌ای به اندازه امامت شمشیر کشیده نشده و خون ریخته نشده است.^۱

علامه حلی نیز بحث امامت را از مهم‌ترین مطالب در احکام دین و اشرف مسائل مسلمین معرفی کرده است.^۲

بر اساس تعالیم قرآن، پیشینه بحث امامت به آغاز آفرینش انسان می‌رسد، مقام امامت و سلطنت درباره بسیاری از انبیاء و رسولان پیشین نیز مطرح بوده است و خداوند در قرآن به‌روشنی از جعل مقام امامت برای حضرت ابی‌طالب علیه السلام و برخی ذریه او خبر می‌دهد. در میان مسلمانان - به‌ویژه شیعیان - مسئله امامت الهی و خلافت و جانشینی رسول خدا صلی الله علیه و آله از صدر اسلام مطرح بوده و شاید بتوان امامت را به عنوان اولین بحث کلامی در اسلام به شمار آورد.

در دوره‌های پس از آن نیز علمای بزرگی همچون شیخ کلینی، شیخ صدوق، شیخ مفید، سید مرتضی، شیخ طوسی، علامه حلی رحمته الله و عالمان دیگر به تدوین و نگارش آثار و کتاب‌های ارزشمندی در این زمینه پرداخته‌اند.

۱. شهرستانی، محمد بن عبد‌الکریم، الملل و النحل، ج ۱، ص ۲۴.

۲. علامه حلی، حسن بن یوسف، مناهج الکرامه فی معرفة الامامة، ص ۱۷-۲۷.

فلاسفه مسلمان نیز در لایه لای مباحث خود گاهی به بحث امامت پرداخته‌اند. ملاصدرا در شرح اصول کافی و شیخ محمد حسین اصفهانی در کتاب *الانوار القدسیه*، تبیینی از امامت با رویکرد فلسفی ارائه داده‌اند.

در رجال نجاشی به کتاب‌های زیادی با عنوان الامامة اشاره شده و مرحوم آقا بزرگ تهرانی در کتاب *الذریعة*، تعداد زیادی از کتاب‌های نگارش یافته در بحث امامت را نام برده است.^۱

عالمان شیعه تا دوره‌های اخیر نیز به این بحث اعتنای شایسته‌ای داشته‌اند و تألیفات ارزشمندی در این زمینه انجام شده که از جمله می‌توان به کتاب‌های دلائل الصدق، عبقات الانوار، المراجعات، الغدیر و... اشاره کرد.

با وجود این به نظر می‌رسد درباره مفهوم‌شناسی امامت و تحلیل و تبیین معنای آن اثر مستقلی نگارش نیافته و به طور سنتی و مشروح به این بحث پرداخته نشده است. بنابراین از آنجا که شناخت مقام امامت اهمیت فوق‌العاده‌ای در دین اسلام دارد و داشتن درک صحیحی از این مقام وابسته به آگاهی از مفهوم درست آن است؛ تحلیل و تبیین مفهوم امامت ضروری می‌نماید.

درباره چرستی این مقام آراء و انظار مختلف و هفتاد و هفت گروه‌های مختلفی به بحث پیرامون مفهوم امامت پرداخته و آن را از دریای مختلف تفسیر کرده‌اند. این آراء از انگیزه‌های متفاوتی ریشه گرفته و منشاء تفسیرهای متنوع و متنوعی شده و مبانی متفاوتی در فهم مقام امامت ایجاد کرده‌اند.

برخی از اندیشمندان سنی مقام امامت را به نبوت و رسالت انطباق داده‌اند. متکلمان نیز به دلیل رسالتی که در دفاع از آموزه‌های اعتقادی دارند با رعایت موازین جدال و مناظره صرفاً به مباحث اختلافی در امامت عامه پرداخته‌اند. در رویکرد فلسفی با نگاهی هستی‌شناسانه به امام و بررسی نقش وجود او در خلقت، بحث بر سر ضرورت وجود امام در نظام احسن آفرینش است.

ما در پی آن هستیم که با بهره‌گیری از قرآن و تعالیم و ارشادات پیامبر اکرم و عترت پاک ایشان علیه و علیهم السلام به تحلیل و تبیین مقام امامت الهی بپردازیم. و از زاویه‌ای متفاوت بحثی نو در این زمینه ارائه کنیم.

در این راستا با استظهار برخی از آیات قرآن و در پرتو برخی احادیث به تبیین مفاهیمی همچون ولایت، خلافت، حکومت، ملک، سلطنت و... بپردازیم و تفاوت مقام امامت را با مقام نبوت و رسالت نشان دهیم.

در طول بحث نظرات محدثان، متکلمان و عالمان بزرگ شیعه نیز مطرح و بررسی خواهد شد. درک عمیق ایشان از معارف دینی روشن‌گر راهمان گردد.

مجموعه حاضر در قالب شش مقاله مجزا عهده‌دار ارائه معنای امامت الهی با رویکرد قرآنی-روایی و نقد رویکرد فلسفی به این موضوع است.

مقاله اول با عنوان تجلی ولایت الهی در ولایت ائمه علیهم‌السلام به منزله مقدمه‌ای بر سایر گفتارهاست که در آن بحث معرفت‌شناختی و پذیرش ولایت الهی مطرح گشته و نقش و رابطه پذیرش ولایت امامان علیهم‌السلام با عبودیت و خضوع در مقابل خدای تعالی تبیین شده است.

در مقاله دوم معنای امامت در آیه امامت حضرت ابراهیم علیه‌السلام بررسی شده و ضمن طرح معنای امام در لغت، قرآن و احادیث اهل بیت علیهم‌السلام به بیان تفاوت امامت الهی و نبوت پرداخته شده و پس از آن آراء اهل سنت و برخی آراء سازگار با روایات به نقد کشیده شده و آراء سازگار با روایات نیز مطرح شده است.

در مقاله سوم به بررسی معنای امامت الهی در آیه ملک عظیم پرداخته شده و پس از بررسی معنای ملک در لغت، اصطلاح قرآنی و روایات اهل بیت علیهم‌السلام و حقیقت مالکیت، تفاسیر مختلف از ملک عظیم مطرح و مورد نقادی قرار گرفته و در انتها نیز آیات قبل با روایات ذیل آن‌ها جهت تحکیم معنای مورد نظر طرح و بررسی شده است.

در مقاله چهارم با توجه به لغت و قرآن برای «ولی» در آیه ولایت صرفاً یک معنا ذکر شده و برای این موضوع مؤیداتی از روایات و کلام بزرگان مطرح گردیده و معانی مذکور

دیگر، با ادله، رد شده است. معنای مختار برای «ولی» در این مقاله همان مقام مولویت و تصرف تشریعی یا حق امر و نهی است، در انتها نیز حیطه ولایت مطرح و بررسی شده است.

بررسی فرازهای خطابه غدیر، دلالت حدیث غدیر بر امامت و مقام فرض الطاعه و بررسی معنا و حیث اولویت محتوای مقاله پنجم را تشکیل می‌دهد.

در مقاله ششم مطالب زیر بررسی شده است:

نصوص حدیث منزلت، منزلت‌های هارون نسبت به موسی، بررسی معنای خلافت و شراکت در امامت و دلالت آن‌ها بر مقام فرض الطاعه، دلالت حدیث منزلت بر مقام فرض الطاعه از نظر علمای

گفتنی است که پیش از انتشار مجموعه حاضر هشت مقاله از آن استخراج و از این میان شش مقاله در نشریات معتبر علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی منتشر شده است. مقالات منتشر شده به ترتیب تاریخ انتشار عبارتند از:

۱. دلالت حدیث منزلت بر مقام فرض الطاعه منتشر شده در فصلنامه علمی - ترویجی سفینه، زمستان ۱۳۸۵؛

۲. بررسی مفهوم امامت در پرتو آیه ملک عظیم منتشر شده در فصلنامه علمی - ترویجی سفینه، تابستان ۱۳۸۶؛

۳. مفهوم امامت در پرتو آیه ابتلای حضرت ابراهیم علیه السلام منتشر شده در فصلنامه علمی - ترویجی سفینه، زمستان ۱۳۸۶؛

۴. تبیین معنای ولی در پرتو آیات ولایت منتشر شده در فصلنامه علمی - پژوهشی اندیشه نوین دینی، پاییز ۱۳۹۱؛

۵. حدیث غدیر و تحلیل و تبیین معنای مولی در آن از منظر شیعه منتشر شده در فصلنامه علمی - پژوهشی شیعه شناسی، بهار ۱۳۹۲؛

۶. ارزیابی دو نظریه در مفهوم امامت با تأکید بر آیات و روایات منتشر شده در فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات کلامی، زمستان ۱۳۹۳؛